

BARTIN ÜNİVERSİTESİ / UNIVERSITY OF BARTIN

BARTIN ORMAN FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF THE BARTIN FACULTY OF FORESTRY

ISSN: 1302-0943

EISSN: 1308-5875

Yıl/Year **2009**

Özel Sayı/Special Issue

Cilt/Volume **I**

I. ULUSAL BATI KARADENİZ ORMANCILIK KONGRESİ

5-7 Kasım 2009

BİLDİRİLER KİTABI

Bartın Üniversitesi, Bartın

BARTIN ORMAN FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF THE BARTIN FACULTY OF FORESTRY

Yıl: 2009, Cilt I, Özel Sayı

Year: 2009, Volume: I, Special Issue

ISSN: 1302-0943 - EISSN: 1308-5875

YAYIN SAHİBİ

Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi Adına
Prof. Dr. Metin SARIBAŞ
Dekan

OWNER

University of Bartın, Faculty of Forestry
Prof. Dr. Metin SARIBAŞ
Dean

EDİTÖR

Prof. Dr. Metin SARIBAŞ

EDITOR

Prof. Dr. Metin SARIBAŞ

EDİTÖR YARDIMCILARI

Yrd. Doç. Dr. Latif Gürkan KAYA

ASSOCIATE EDITORS

Assist. Prof. Dr. Latif Gürkan KAYA

MİSAFİR EDİTÖRLER

Yrd. Doç. Dr. Selma ÇELİKAY
Yrd. Doç. Dr. Ayhan ATEŞOĞLU

GUEST EDITORS

Assist. Prof. Dr. Selma ÇELİKAY
Assist. Prof. Dr. Ayhan ATEŞOĞLU

DİZGİ SORUMLUSU

Yrd. Doç. Dr. Latif Gürkan KAYA

COMPOSITOR

Assist. Prof. Dr. Latif Gürkan KAYA

<http://193.255.91.11/journal> veya
<http://www.bofdergi.com> adreslerinden dergiye
ilişkin bilgilere ve makalelerin tam metnine
ücretsiz ulaşılabilir.

All articles in this journal are available free of
charge from <http://193.255.91.11/journal> or
<http://www.bofdergi.com>

Bartın Orman Fakültesi Dergisi yılda iki kez
yayınlanan hakemli bir dergidir.

Journal of the Bartın Faculty of Forestry is
peer-reviewed journal which is published two
times a year.

Yaygın süreli yayın.

Common periodical.

TARANDIĞI VERİTABANLARI / INDEXED AND ABSTRACTED IN

*Animal Sci., Agric. Eco., CAB Abstr., CABI Full Text, Crop Physiol. Abstr., DOAJ, SJSU, Env. Sci.,
Forestry Abstr., Forest Sci., Irr. and Drain Abstr., Leisure, Rec. and Tourism Abstr., Ornam. Hort.,
Plant Gen. Res. Abstr., Seed Abstr., Soil Sci, Zoo Record,...*

YAZIŞMA ADRESİ / CORRESPONDENCE ADDRESS

Bartın Orman Fakültesi Dergisi Editörlüğü 74100 / BARTIN- TÜRKİYE
E-mail: bofdergi@gmail.com Telefon/Phone: (+90) 378 223 5129

İÇİNDEKİLER

CİLT I

ORMANCILIK POLİTİKASI-ORMANCILIK HUKUKU

Devlet Ormanlarının Mukavele Yoluyla ve Dikili Satışlar ile İşletilmesinin Ormancılık Tarihi Açısından İrdelenmesi 1-8

ABDİ EKİZOĞLU, CİHAN ERDÖNMEZ

Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Araştırma Personeli İçin Performans Ölçütleri 9-18

İSMAİL ŞAFAK, SALİH PARLAK

Çevre Ve Orman Bakanlığı İle Bağlı Genel Müdürlüklerin Taşınmazlarını Satma, Devretme (Özelleştirme) Uygulamaları Kapsamında Karabük Örneği 19-23

AHMET DEMİRTAŞ, SALİH USTA

Orman Kadastrounda Yapılan Yeni Düzenlemelerin Hukuksal Açıdan Değerlendirilmesi 24-33

GÖKÇE GENÇAY, SEDAT AYANOĞLU

Orman Amenajman Planlarının Hukuki Niteliği 34-42

AYNUR AYDIN COŞKUN

Bartın İli Ekonomisinde Ormancılık Sektörünün Yeri ve Önemi 43-53

İSMET DAŞDEMİR, CELAL SEĞMEN

Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Özel Ormanlar 54-60

ÜSTÜNER BİRBEN

ORMAN ENDÜSTRİ MAKİNELERİ VE İŞLETME

Modern İşletmecilikte Yeni Bir Yaklaşım: 360 Derece Geribildirim ve Gelişim Sistemi 61-70

SELMAN KARAYILMAZLAR, YILDIZ ÇABUK, RIFAT KURT

Orman Endüstri Mühendisliği Eğitim ve Öğretiminde Yeniden Yapılanma Modeli 71-81

K.HÜSEYİN KOÇ, AHMET KURTOĞLU, E.SEDA ERDİNLER

OSMANLI TOPRAK MÜLKİYETİ VE ÖZEL ORMANLAR

Üstüner BİR BEN

İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi, 34473, İSTANBUL

ÖZET

Eşya ile kişi arasındaki hâkimiyet bağı ve bu bağın derecesini gösteren mülkiyet, insanlık tarihiyle eşdeğer bir geçmişe sahiptir. İnsan ihtiyaçlarının şekillendirdiği toplum hayatıyla birlikte değişen ve gelişen bu kavram, özellikle toprak mülkiyeti konusunda ön plana çıkmaktadır. Toprağa bağlı yenilenebilir bir kaynak olan ormanlar da bu değişim ve gelişim sürecinden etkilenmektedir.

Türkiye’de ormanlar 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 4. maddesinde, mülkiyet ve idare bakımından a) Devlet Ormanları, b) Hükmi Şahsiyeti Haiz Amme Müesseselerine Ait Ormanlar ve c) Hususi Ormanlar olmak üzere üçe ayrılmıştır. Orman Genel Müdürlüğü verilerine göre halen ülke ormanlarının %99’u Devlet mülkiyetindedir. Bunda 1945 yılı, özel ormanların devletleştirilmesinin etkisi olduğu kadar, Osmanlıdan Cumhuriyete kadar olan süreçte, özel toprak mülkiyetinin geçirdiği gelişim ve değişim de önemli rol oynamaktadır. Özellikle askeri, sosyal ve ekonomik kaygıların etkisiyle Osmanlı dönemi toprak sisteminde özel mülk topraklara, kamu mülkü topraklar kadar genişleme olanağının verilmemiş olması, bugün özel orman mülkiyetinin %1’lerin altında kalmasının başlıca nedenlerinden biridir.

Bu nedenle incelememiz, özel orman mülkiyetinin neden bu kadar düşük bir oranda kaldığı noktasında yoğunlaşacak ve bu durumun, Osmanlı dönemi toprak mülkiyeti ile olan ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır. Bunun için, öncelikle Osmanlı toprak sistemi hakkında özet bilgiler verilecek, 1858 Arazi Kanunnamesi, Mecelle, 1870 Orman Nizamnamesinin bu süreçteki rolleri irdelenecektir. Son olarak, orman mülkiyeti konusunda Osmanlı döneminden, Cumhuriyet dönemine geçişte yaşanan gelişmeler tartışılarak sonuca varılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı toprak mülkiyeti, orman mülkiyeti, özel orman

1. GİRİŞ

Bugüne kadar ki toplumların hukuk ilişkileri, tek kelime ile mülkiyet ilişkileridir. Modern çağa kadar gelen toplumların başlıca mülkiyet hukuku, toprak mülkiyeti temeli üzerine kuruldur (Kıvılcımlı, 2007). Türk hukuk tarihi boyunca ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu zamanında düzenlenen kanunnamelerin % 80’inin arazi hukukuna ait olduğu düşünüldüğünde konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır (Cin ve Akgündüz 1996). Bu bağlamda, orman ve özel orman mülkiyeti, ülkemizde güncelliğini koruyan ve üzerinde sürekli tartışılan konulardandır. 1937 yılında 3116 sayılı Kanun ile başlayan özel ormanlara ilişkin mülkiyet tartışmaları 1945 tarih ve 4785 tarihli Kanun ile zirveye çıkmış ve o tarihten bugüne kadar mülkiyet ihtilafları süregelmiştir. Bu konuda gerek bireyleri ve gerekse konuyla ilgili diğer kesimleri tatmin edecek, üzerinde uzlaşa sağlanılan bir çözüme henüz varılamamıştır.

Bu sorunun birkaç boyutu vardır. Birincisi tarihi süreçte orman mülkiyetinin, Osmanlı İmparatorluğu dönemi dâhil olmak üzere geçirdiği değişim ve gelişim, ikincisi Devletin bu kaynaklara olan bakış açısı ve üçüncüsü de her yönüyle etkili bir ekonomik kaynağı ifade eden ormanların, özel mülkiyete geçirilme istek ve çabalarıdır. Araştırmamız, ana teması itibarıyla imparatorluk dönemi özel orman mülkiyetinin şekil ve esasları üzerinde yoğunlaşacaktır. Bununla birlikte konunun daha iyi anlaşılabilmesi için imparatorluk döneminde uygulanan toprak sistemi ve bu sistemin hukuki niteliğinin de iyi bilinmesi gerekir. Öncelikle bu konuda özet bilgi verilecektir.

2. OSMANLI DÖNEMİ TOPRAK MÜLKİYETİ

Osmanlı İmparatorluğunda, fetih esasına uygun olarak, sosyal yapı ve örgütlenme tamamen askeri bir nitelik göstermektedir. Mülki ve idari örgütlenme de bu askeri ihtiyaçlara cevap verecek bir şekilde düzenlenmiştir. Ancak bu örgütün önemli bir niteliği *merkeziyetçi* bir karakter taşımasıdır. Osmanlı İmparatorluğunda

toprakların rakabesinin, yani yüksek denetim hakkının, genellikle devlet elinde ahkonularak, adeta *millileştirilmiş* olması, toprak hukuku ve mülkiyet bakımından çok önemli sonuçlar doğurmuştur. (Aksoy, 1970). 1858 Arazi Kanunnamesine kadar olan dönemde topraklar, temelini İslam Hukukundan alan bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. II. Selim devrinde defterdar Mehmet Çelebi tarafından yapılan sınıflandırmaya göre imparatorluk sınırları içerisinde üç ayrı statüde arazi bulunmaktadır.

1. **Öşür Arazi:** Bu kategorideki arazi, fetihlerden sonra müslümanlara terk edilen, gerçek mülk statüsündeki arazilerdir. Bu tür toprakların sahipleri, elde ettikleri ürünün 1/10'unu bir nevi "iştirak hissesi" olarak öderler. Zenginlerin aynı olarak ödemek zorunda buldukları bu hisse, bir vergi sayılmaz, şer'ân ödenmesi uygun görülen ve beytül sadaka'ya ayrılan bir çeşit zekattır.
2. **Haraç Arazi:** Bu kategori arazi, fetihlerden sonra gayrimüslim halka bırakılmış ve gerçek mülk statüsünde olan topraklardır. Bunların sahipleri reşit erkeklerin ödediği cizyeden başka bir de haraç vergisi ödemektedir.
3. **Miri Arazi:** Bu kategori arazi "çıplak mülkiyeti" (rakabesi) devlette kalmak (beytül mal'a ait) üzere, savaş sırasında (seferde) askeri hizmet vermek (sefere katılacak asker hazırlamak) üzere bazı kimselere kullanım ve yararlanma hakkı, eski deyimle "mülkiyet menfaati" devredilen topraklardır (Sönmez, 1998). Anadolu ve Rumeli bölgelerindeki topraklar büyük ölçüde miri toprak özelliği taşımakta ve tarım topraklarının büyük bir kısmını oluşturmaktadır (Köprülü, 1958). Bununla birlikte bütün tarım topraklarını da kapsamamaktadır. Miri arazi yalnız hububat ziraatı yapılan, tarla olarak kullanılan arazidir. Bağlar ve bahçeler bunun dışında kalmaktadır. Osmanlı kanunnamelerinde kesin bir madde vardır. "Tarla, bağ ve bahçe haline getirilemez" (İnalçık, 2009).

İmparatorluk miri toprakları; Dirlik Düzeni (Has, Zeamet ve Tımar) ve Kesim Düzeni (Mukataalar) şeklinde yönetmiştir (Kıvılcımlı, 2007). Bu iki düzen içerisinde Miri topraklar dediğimiz devlet toprakları başlıca iki kategoriye ayrılmaktadır. Dirlik düzenini temsil eden tapulu arazi ve kesim düzenini temsil eden mukataalı arazi. Tapu rejimi altında bir köylü tasarrufunda bulunmayan araziye, devlet belli bir kira karşılığında kişilere ihale etmektedir. Bu çeşit topraklarda tapu rejiminin kuralları uygulanmamaktadır. Zamanla bu sistem bozulmaya ve spekülasyon aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Kesim düzeni mukataaları, 1836 yılında Sultan Mahmud tarafından bir ferman ile kaldırılırken, tımarlar; 1812 tarihinden itibaren boşaldıkça verilmemiş ve 1839 Gülhane Hattı Hümayunu ile tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ancak uzun süre bu topraklar üzerinde hakiki bir malik gibi hareket eden tımar sahipleri bu topraklar üzerinde mülkiyet hakkı iddia etmişlerdir (İmamoglu, 2006). Bunun sonucu olarak Tanzimat Fermanı ile tımarları elinden alınan kimseler, yaşamları boyunca geçerli olmak üzere 1847 yılında tımar bedellerinin yarısı ile emekli edilmiştir (Çağatay, 1992). Bu sistem 7 Nisan 1274 (1858) tarihli Arazi Kanunnamesininin 129 uncu maddesi ile kaldırılmış ve mahalli, milli esaslar ve örfi adetler göz önünde tutularak araziye ilişkin etraflı bir kanun çıkarılmıştır (Köprülü, 1958). Osmanlı toprak rejimini düzenleyen Arazi Kanunnamesine göre, topraklar beşe ayrılmaktadır. Kanunun birinci maddesine göre bunlar;

- 1- Mülk topraklar (Arazi-i memlûke)
- 2- Miri topraklar (Arazi-i emiriye)
- 3- Vakıf topraklar (Arazi-i mevkufe)
- 4- Metruk topraklar (Arazi-i metruke)
- 5- Ölü topraklar (Arazi-i mevat) dir.

Türkiye'de arazi üzerine yapılan çoğu araştırmada -Ömer Lütfi Barkan, Halil İnalçık, Şevket Pamuk, Stefanos Yerasimos, Huricihan İslamoğlu ve Çağlar Keyder'in çalışmaları dâhil hemen hepsi Osmanlı bu kanunname ile özel mülkiyeti tanımıştır. Bu dönemde devlete ait olan topraklar özel şahısların eline geçmiş, miri arazi sistemi gündemden çıkmış, yerine özel mülk ikame olmuştur iddiasını ileri sürmektedir. Kanunname, arazi türlerini beşe ayırmakla birlikte, bu arazilerden sadece miri araziye düzenlendiği açıkça ifade etmektedir (Kenanoğlu, 2005).

3. TOPRAK MÜLKİYETİNİN ÖZEL ORMAN MÜLKİYETİNİN GELİŞİMİNE ETKİLERİ

Osmanlı dönemi toprak mülkiyeti ile orman mülkiyeti arasındaki ilişki, günümüz toprak mülkiyeti ve orman mülkiyeti arasındaki ilişkiden, belirli noktalarda farklılıklar göstermektedir. Konunun daha iyi anlaşılması adına, imparatorluk dönemi mülkiyet anlayışı hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

1-Orman Vafsinin, mülkiyeti belirlemeye olan etkisi: Osmanlı döneminde orman mülkiyetinin kime ait olacağı sorusunun cevabı doğrudan doğruya arazi sınıflandırmasıyla ilişkilidir. Başka bir deyişle, ormanlar hangi arazi grubu üzerinde yer alıyorsa o arazinin yönetim esaslarına tabi tutulmuşlardır. Orman vafsinin, mülkiyeti belirlemeye olan etkisi ikinci plandadır. Günümüzde ise mülkiyetin belirlenmesinde orman vasfı, 1945 tarih ve 4785 sayılı yasanında etkisiyle ön plandadır. Çünkü birkaç istisna dışında, bu yasa ile vasfi orman olan yerler üzerinde özel mülkiyetin sona ereceği ve mülkiyetin devlete geçeceği açıkça ifade edilmiştir.

2-Ormanın, üzerinde yer aldığı arzun kaderine tabi olup olmaması: Osmanlı döneminde bütünüleyici parça (mütemmim cüz) esası kabul görmediğinden, toprak mülkiyeti ile orman mülkiyeti aynı anda iki farklı şahısın elinde bulunabilmektedir. Miri arazi üzerinde fidan dikilmesi yolu ile meydana getirilen ormanlar şahıs mülkü olmakla birlikte, bu arazinin niteliğini değiştirmemekte, toprağın kuru mülkiyeti (rakabe) yine devlette kalmaktadır. Şayet bu arazi daha sonra sipahi tarafından üçüncü bir kişiye verilse, fidanları diken kişinin hakları ortadan kalkmamakta, bu fidanlardan büyüyen ağaçlar, diken kişinin mülkü olmaya devam etmektedir. Üçüncü şahıs bu ağaçlardan veya meyvelerinden yararlanmak isterse, bu fidanları diken kişiye bedelini ödemek durumundadır (Köprülü, 1948; Cin, 1978). Günümüzde ise asli unsuru arazi, bütünüleyici unsuru (mütemmim cüzü) ağaçlar olan (Ayanoğlu, 1999) ormanlar, hukuki açıdan bileşik eşya olarak nitelendirilmektedir (Akipek, 1972). Mütemmim cüz asıl şeyden ayrı olarak tek başına bir tasarrufa konu olamadığından, asıl şeye ilişkin tasarruflarda mütemmim cüzü ayırık tutmak mümkün değildir. Dolayısı ile ormanlar bulunduğu arzun kaderine tabidir. Böylece, arazi mülkiyeti hukuki bir işlemle bir başkasına geçtiğinde bu arazi üzerindeki ormanlar da doğrudan yeni malikin mülkiyetine geçmektedir.

3-Toprak mülkiyetinin, orman kaynakları yönetimine etkisi: Osmanlı döneminde 1839 Tanzimat Fermanına kadar ormancılıktan sorumlu bir yönetim birimi bulunmamaktadır. Ancak Devletin askeri ihtiyaçlarını karşıladığı orman ve korular; Tersane, Tophane, Baruthaneye merbut/mahsus orman ve korular, Saray ahırlarına tahsis edilmiş orman ve korular, Hanedan mensuplarının avlanmalarına ayrılmış orman ve korular ile başkent İstanbul'un yakacak ihtiyacının karşılandığı ormanlar merkez tarafından sıkı korumaya alınmış ve yasaklar getirilmiştir (Koç, 2006).

Bunların dışında Cibali mübaha olarak adlandırılan ve miri ormanların büyük bir kısmını kapsayan ormanların mülkiyeti ise kapladıkları alan ve ziraat toplumu için gerekli araç ve gereçlerin temininde oynadıkları büyük rol nedeniyle devlete aittir.

Bu ormanlar, hem eski hem de yeni hukukumuzda göre devletin denetim ve gözetiminde bulunan sahipsiz kamu mallarındandır. Nitekim bu ormanlar eski hukukumuzda göre, hakkı karar¹⁹ yoluyla kazanılamayacağı gibi memuru tarafından tapu ile de tasarruf ettirilememektedir. Bu kurallar Türk Medeni Kanunu'nun 713 ve 715'inci maddelerinde benzer biçimde tekrar edilmiştir (Birben, 2008). Bu özet bilgiler ışığında artık özel orman mülkiyetine ilişkin esasları inceleyebiliriz.

1858 Arazi Kanunnamesi, imparatorluk topraklarını beş kısımda düzenlerken aynı zamanda bu arazi sınıfları üzerinde yer alan ormanlara ilişkin mülkiyet esaslarını da belirlemiş oluyordu. Ülke çapına yayılmış ormanların; devlet (miri), vakıf (mevkuf), ölü (mevat), orta malı (metruk) ve şahıs araziler üzerinde bulunabilmesi, Arazi Kanunnamesindeki sınıflandırmanın pek doğal bir sonucudur. Özellikle kanunnamenin 19²⁰, 28²¹, 29²², 30²³,

¹⁹ Hakkı karar: Eski hukukta (Arazi Kanununda) küçüklük, akıl hastalığı, askerlik süresi gibi bir özürden arınmış olarak başkasına ait bir arazide on yıl süre ile çekişmesiz devam eden tasarrufun sağladığı kazanıma ve tasarruf nedeni. Prof. Dr. Ejder Yılmaz, Hukuk Sözlüğü, Yetkin yayımları, 3. Baskı, Ankara, 2005.

²⁰ Madde 19: Orman ve pıncallık gibi mahalleri müstakil tapu ile tasarruf eden kimse bu bölgeleri tarla haline getirebilir. Müşterek olarak tasarruf ediliyorsa, ortağının onayını almalıdır. Tapuya konu olan yer onay almadan tarla yaparsa ortağı mevcut durum için hak iddiasında bulunabilir.

²¹ Madde 28: Miri arazi üzerinde kendiliğinden yetişen palamut, ceviz, kestane, gürgen, ve meze ağaçları gibi ürününden faydalanarak ağaçlar, ürününün vergisini vermesi koşuluyla orayı tasarruf edenindir. Başkası faydalanamaz, faydalanırsa, bedelini ödemek zorundadır.

²² Madde 29: Bir kimse mutasarrıf olduğu bir araziyi görevliden izin alarak meyvesiz ağaçlar dükabilir ve ağaçlar üzerinde - ağaç ürünlerinden alınan vergiyle eşdeğer bir vergi vermek koşuluyla- her türlü tasarrufa sahiptir. Başkası müdahale edemez.

²³ Madde 30: Cibâl-i Mübâhca, köy ve kasaba baltalıkları dışındaki orman ve koruların dışında kendiliğinden yetişmiş ve odun ihtiyacının karşılandığı yerlerin -gerek babadan oğula geçen gerek devralınan koruların- tasarrufu tapu sahibine aittir. Başkası faydalanamaz.

91²⁴, 92²⁵, 95²⁶, 104²⁷ ve 106²⁸ ıncı maddeleri²⁹ ormanlarla ilgilidir. Bununla birlikte özel ormanlar hakkında Arazi Kanununun 29 ve 30'uncu maddeleri uygulanmaktadır. Bu hükümlere göre ormanlar, mülkiyet rejimi açısından iki kısma ayrılmaktadır.

I- Ağaçları özel mülkiyet konusu olan ormanlar (Eşcarı mülk)

- a) *Mülk arazi üzerindeki kuru ve ormanlar*; hem ağaçlar ve hem de toprak mülk niteliğindedir. Bu ormanlar mülk arazinin tabii olduğu Fıkıh ve Mecelle ahkama tabii tutulmuştur (İstanbulu, 1978). Günümüz özel orman mülkiyetini tam anlamıyla yansıtan ormanlar bu kategoridedir. Mülk olan ormanların konumuz açısından dikkate değer olanları, fetih sırasında yararlılıkları görülen gazilere temlik edilenler ile aynı süreçte gayrimüslimlerin elinde bırakılanlardır. Tarıma elverişsiz bir yerin imar ve şenlendirilmesi sonucunda veya tarım arazisinin zamanla orman haline getirilmesi gibi uygulamalarla orman haline getirilen yerler olmakla birlikte, bu tür ağaçlık alanlar genellikle, kuru veya meyve ağaçlarından oluşan ve ormanlarla kıyaslanamayacak küçüklükteki alanlardan oluşmaktadır (Koç, 2006).
- b) *Miri arazi üzerindeki kuru ve ormanlar*; bu tür kuru ve ormanların zemini miri arazi, ağaçları ise mülktür. Memurun izni ile bu arazi üzerinde meyve ağacı olmayan ağaçlar dikilerek, kuru haline getirilebilir. Bu ormanlarda, ağaçlar, arazi üzerindeki tasarruf haklarını üçüncü şahıs aleyhine sınırlamaktadır. Üçüncü şahıslar, araziden yararlanırken dikilen bu ağaçlara zarar veremez veya eski sahibinin izni olmadan bu ağaçlardan faydalanamaz.
- c) *Vakıf topraklar üzerindeki ağaçlar*; vakıf arazi üzerindeki ağaçların akıbeti mülk hükümlerine tabii tutulmuştur.

II- Ağaçların mülkiyeti devlete fakat tasarruf hakkı şahıslara ait olan ormanlar (Hüda-i nabit)

Kullanıcısının, baba ve dedesinden veya ferağ usulüyle üçüncü şahıstan iktisap ettiği, tapulu miri arazi üzerinde kendiliğinden yetişmiş bulunan ormanlardır. Orman, arazinin hukukuna tabidir. Bu korularda ne arazi ne de ağaç mülkiyet konusu değildir. Bu ormanların yararı (gölge ve meyve) tapu sahibine aittir. Sipahiden izin almadan ne tapu sahibi ne de bir başkası ağaç kesememektedir. Kesildiği takdirde ağacın kıymeti Devlete ödenmelidir. Hicri 1286'da Arazi kanunnamesine eklenen bir fıkra ile tazminatın arazi kullanıcısına ödenmesi kabul edilmiştir (Köprülü, 1948; Cin, 1978; Tunçsiper, 1964). Bu araziler üzerinde eldeki tarihi belgelerden³⁰ anlaşıldığı üzere;

²⁴ Madde 91: *Eskiden beri bir köy ya da kasabanın kullanımında olan baltalıkların ürünlerinden sadece o yerleşim yerindekiler faydalanabilir.*

²⁵ Madde 92: *Baltalık olarak tahsis edilmiş yerler hiç kimse tarafından şahıs korusu ya da tarla haline getirilemez. Teşebbüs edildiği takdirde tasarruf sahiplerinin bu fiili engellemeye hakları vardır.*

²⁶ Madde 95: *Yol üzerine ağaç dikilemez. Dikilirse devlet bedel ödemedi ağacın kesilmesini talep edebilir.*

²⁷ Madde 104: *Cibâl-i mübâha olan ormanlardan herkes odun ve kereste kesebilir. Bu tür ormanların kullanımından dolayı vergi istemez. Ancak, şahıs korusu haline getirilemez.*

²⁸ Madde 106: *Mîri, mevât, metruke, mevküfe ve memlûke arazileri içinde kendiliğinden yetişen ağaçlar tapu ile tasarruf olunmaz. Fakat, mîri ve vakıf topraklar üzerindeki ağaçlar için yukarıdaki hükümler geçerlidir.*

²⁹ Arazi Kanunnamesine ilişkin maddeler "Osmanlı Ormanlığı ile ilgili belgeler I, Orman Bakanlığı Yayını, Yayın No:094, 1999, Ankara" adlı eserden alınmıştır.

³⁰ 1- "Zeyid bir ormanı Amir ve Sipahiden iştirak üzere alıp mutasarrıf iken Zeyid ol ormanın bir miktarını satısa, şerhî Amir dahi ol yerden hisse almağa kadir olur mu? El cevap olur." Halil Kutluk: Tarihi Vesikalar, Sayfa 29, Belge 43.,

2- "Zeyid ve Amir, Sipahiden tarla etmek için tefevvüz ettiği ormanı tarla etmeyip yedi sene hali üzere terk etmekle; Sipahi, açıp tarla etmedin deyu, ol ormanı tapu ile âhara vermeğe kadir olur mu? El cevap olmaz." Halil Kutluk: Tarihi Vesikalar, Sayfa 32, Belge 44.

3- "Rumeli ve Anadolu'da vâki arazi emiriyeden olup muahheren şuna, buna birer suretle tefviz olunmuş ormanlar....", Halil Kutluk: Tarihi Vesikalar, Sayfa 157, Belge 169.

4- Tapu mesalihi hakkındaki talimatın üçüncü maddesi: "Bendi sabıkta beyan olunduğu veçhile arazi mevât üzerinde olup, sahibası lâzım gelen korular ve kimsenin uhdesinde olmayarak veya meradan fazla olarak tefvizi iktiza eden arazi her hangi kaza dahilinde ise o kazanın meclisi idaresine haber verilerek şu kadar iktizasınca tefviz ve ihalesi iktiza eden yerlerden olduğu tahakkuk ettükten sonra o makule arazi veya kuru ve ormanlar bir kaç nev'e taksim ve her yerin şeref ve mevkii ve münasebetine göre fiatlar tayin kılınarak ve arazi ve koruya ihtiyacı olan ve talibi bulunan kimselere ihbari keyfiyet olunarak, parça parça ve dönüm hesabıyla meclisi kazada bilnüzzyede bedeli tekarrür ettikten sonra tefviz ve ihalesi icra kılınmak ve bu makule kuru ve ormanların mevkii ve şerafine göre beher dönümü için senevi 10

- 1- Dirlik teşkilatının ilk ortaya çıktığı tarihlerden itibaren çifçüye miri araziden yapılan tefvizler³¹ yanı sıra ormanlık alanlarda tefviz edilmiş olduğu,
- 2- Özellikle dirlik sisteminin başlangıcında orman olarak yapılan tefvizlerin kısmen ziraat arazisi tamini amacına yönelik olduğu,
- 3- Miri ve mevat arazi üzerindeki ihale yoluyla taliplilerine tefviz olduğu,
- 4- İhale yoluyla tefviz olunan ormanlardan ihale bedeli dışında ayrıca dönüm başına icareci zemin veya mukataa öşür bedeli alındığı anlaşılmaktadır (Toygar, 1964).

Konuyu 1870 tarihli Orman Nizamnamesi açısından incelediğimizde ise nizamnamenin özel ormanlar hakkında hükümler içermediğini, buna karşın 1. maddesi ile ormanları; a) Doğrudan doğruya devlete ait ormanlar, b) Vakıflara bağlı ormanlar, c) Kasaba ve köylere tahsisli baltalıklar, d) Şahıslar uhdesindeki ormanlar olarak dört kısma ayırdığını ve esas olarak sadece Devlet ormanlarının hukuki rejimini düzenlediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, vakıf ormanları ile köy ve kasabalara tahsis edilmiş baltalık ve ormanlara ait hükümler nizamname içerisinde yer almıştır. Özel ormanlar hakkında ise arazi kanunnamesine atıf yapılmıştır (Cin, 1978). Arazi Kanunnamesindeki durum önceki bölümlerde açıklandığından burada tekrara gerek görülmemiştir. 1870 tarihinden 1937 tarihine kadar geçen sürede orman mülkiyetine ilişkin elimizde tutarlı istatistikler bulunmamakla birlikte, bu konuda çeşitli kaynaklardan derlenen aşağıdaki tablonun verilmesi yararlıdır (İstanbullu 1978).

Tablo 1. 1870-1937 tarihleri arasındaki devrede orman mülkiyetinin dağılımı

Mülkiyet	Kaynak 1 Alan (ha.)	Kaynak 2 Alan (ha.)	Kaynak 3 Alan (ha.)	Kaynak 4 Alan (ha.)
Devlet ormanları	7.750.132	6.944.072	6.335.762	7.452.000
Vakıf ormanları	107.295	105.295	105.295	51.900
Köy ve Kasaba ormanları	146.423	74.953	74.963	62.600
Özel ormanlar	593.473	294.757	294.757	279.100
Münazaah ormanlar	260.442	15.315	15.315	81.400
TOPLAM	8.803.765	7.434.402	6.826.092	7.927.000

Kaynaklar: 1. Orman İstatistiği 1323, 2. 1926 tarihinde Roma Uluslar arası Ormanlık Kongresi'ne verilen bilgiler, 3. Bernhard'a göre, 4. A. Kemal Yiğitoğlu'na göre (İstanbullu 1978).

Özetle; Orman ve ağaçlık yerlerin özel mülk haline gelmesi; a) fetih sırasında yararlılıkları görülen kişilere üzerinde orman bulunan arazilerin temlik edilmesi veya edilmeyip, orman içeren arazinin gayrimüslim(ler)e mülk olarak bırakılması, b) tarıma elverişsiz ölü (mevat) bir arazinin inar ve şenlendirme (ihya) ile bu uğurda emek sarf etmiş kişiye devredilmesi, c) miri arazi üzerinde ağaçlandırma çalışması ile bu alanların ormanlaştırılması ki burada mülk olan arazi değil arazi üzerine dikilmiş fidanlardan büyüyen ağaçlardır. Bu tür ormanlara ağaçları mülk (eşcarı mülk) ormanlar da denir, d) serbest dağlar (cibali mübaha) olarak adlandırılan ormanlarda aşılama yolu ile meyve veren ağaçların yetiştirilmesi şeklindedir (Anonim 1999).

4. TARTIŞMA

Osmanlılardan başlayarak günümüze gelinceye kadar ülke ormanlarının önemli bir bölümünün sahibi her zaman devlet olmuştur (Anonim 1994). Gerek İslam Hukuku'nda ve Osmanlı Hukuku'nda arazi üzerinde özel mülkiyet oldukça sınırlıdır. Zira, "Mülk Allah'ındır". Arazi üzerinde şahıslara tanınan sadece kullanma hakkıdır ve bu hak sıkı kayıtlara tabi tutulmuştur. Şu halde eski hukukumuz açısından ormanların büyük bir bölümünün devlet elinde bulunması prensibi tartışılmazdır (Ayanoğlu, 1997). Böylece şahıslar elindeki ormanların küçük alanlarla sınırlı kalmış olması, doğrudan doğruya Osmanlı dönemi toprak mülkiyetiyle ilgili olmaktadır. Mülk araziye ilişkin hükümler Arazi Kanunnamesinde yer almamış olup, Mecellede düzenlenmiştir. Mecellenin 1192.

veya 20 para hesabıyla başlıca bedeli öşür takdir olunarak ita kılınacak senedine miktarı işaret ve terkin edilmek... Tapu ve Kadastro Külliyesi, Sayfa 92. (Toygar, 1964)

³¹ Tefviz; bir taşınmaz belli bir bedel karşılığında bir üçüncü kimsenin üzerine bırakma. (Hukuk Sözlüğü, Ejder Yılmaz, Yetkin Yayınları, 2005, Ankara)

maddesi "herkes mülkünde dilediği gibi tasarruf eder" şeklindedir. Şahıslar elindeki özel mülk arazi ise esas itibarıyla eski köy ve kasabaların içindeki arsalar ile köy ve şehir kenarında bulunup da meskenlerin tamamlayıcısı sayılan (tetimme-i sükna) ve yarım dönümü geçmeyen yerlerdir. Mülk topraklar üzerindeki ormanlardan, sahibinin teorik olarak tam bir tasarruf hakkının olması gerekir. Ancak bugüne kadar böyle bir ormanın varlığı tespit edilememiştir (Aksoy, 1970).

Türk Devleti, yapmış olduğu hukuk devrimi ile eski hukuku tamamen terk etmiş, yerine İsviçre Medeni Kanunu esas alınarak hazırlanan Türk Medeni Kanunu kabul etmiştir. Dolayısıyla bütün aynı haklar, özellikle gayrimenkul mülkiyeti Medeni Kanunla yeni esaslara göre düzenlenmiş ve yeni bir sistem meydana getirilmiştir (Düren, 1972). Medeni Kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte miri araziye ait tasarruf hakları, mülkiyet hakkına dönüşür. Tapu senedinde yazılı arazi çeşidinde -aksi sabit oluncaya kadar- resmi kayda itibar olunacağından miri arazideki özel kişilere ait korularda da Medeni Kanunla mülkiyet hakkı doğmuştur. Bu ormanlar 3116 sayılı Orman Kanunu ile özel ormanlar sınıfına dâhil edilmiştir. Orman nizamnamesinin (Eşhas uhdesinde bulunan korular) adını verdiği ve bu nizamnamenin hükümleri dışında bırakılıp, Arazi kanunnamesi ve Mecelle hükümlerine tabi bulunduğuna işaret edilen ormanlar bunlardır. Türkiye'deki özel ormanların % 90'ından fazlası bu kategoriye dâhildir (Barksız, 1957; İstanbullu, 1978; Bingöl, 1990).

3116 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği tarihte, "özel mülkündür" iddiasıyla devlet ormanları üzerinde mülkiyet iddia edilmekte idi. Tapu senedinde yazılı genişlik ile fiili durumun daima birbirinden farklı çıkması, 30 dekarlık bir tapu senedi ile asgari 3000 dekarlık bir ormana tasarruf iddia edilmesi, iktisap iddia ve sebeplerinin geçerli belgelere dayanmaması, özel orman mülkiyeti üzerinde ciddiyetle durulmasını gerektirmiştir (Toygar, 1964). Uygulamada görülen aksaklıkları gidermek amacıyla Orman Genel Müdürlüğünce bazı tamimler çıkarılmıştır. Bunlardan 16.06.1938 tarih ve 9618/5 sayılı "Hususi Muameleye Tabi Eşhas ve Evkafa ait Ormanlar Hakkında Kanununun tatbik suretini gösterir tamim" de "mülkiyeti ispat ve hususiyeti vekâletimizce de tasdik edilmiş ormanlar hususi ormanlardır" denilmektedir. 16.12.1938 tarihli bir başka tamimde ise "Araziye temellük, tasarruf ve tesahüp tapu senediyle ispat edilmelidir." ifadesi yer almaktadır (İstanbullu, 1978).

5. SONUÇ

2009 yılı Orman Genel Müdürlüğü verilerine³² göre ülkemizde halen 283 adedi özel şahıslara, 50 adedi de tüzel kişiliklere ait olmak üzere toplam 333 adet özel orman vardır. Özel ormanların toplam alanı 15.659 ha. olup, genel ormanlık sahaya oranı % 1' in altındadır. Bu tablonun ortaya çıkmasında Osmanlı döneminde uygulanan toprak rejiminin kamu hukuku merkezli olmasının yanı sıra Mecellenin 26. maddesinde de ifade edildiği üzere "Zararı âmî def için zarar-ı has ihtiyar olunur" hükmüyle ortaya konulan, kamu yararının üstünlüğü de önemli rol oynamaktadır.

Özel ormanların bu denli az olmasında Cumhuriyet dönemiyle birlikte benimsenen, ormanların korumasına yönelik politikaların etkisi de büyüktür. Bunun yanı sıra, Osmanlıdan gelen Cibali mübaha anlayışı ve ormanların müteahhitler eliyle işletilmesi sisteminin ormanlar üzerindeki tahripkar etkilerinin ortadan kaldırılmak istenmesi, ormanların toplumun bütününe hitabeden faydaları dolayısı ile kamu malı olarak nitelendirilmesi ve kamu mallarına özgü koruyucu bir rejime tabi tutulması, 1945 yılında 4785 sayılı yasa ile Devletten başkasına ait tüm ormanların birkaç istisna dışında tamamının devletleştirilmesi, temelini Osmanlı döneminden almakla birlikte, ormanların zamanasımı ve zilyetlikle iktisabının engellenmesi ve bunun Anayasal güvenceye alınması, sayılabilecek diğer önemli nedenlerdir.

KAYNAKLAR

- Akipek, G., J. 1972. Türk Eşya Hukuku (Aynı Haklar) Birinci Kitap Zilyetlik ve Tapu Sicili, Sevinç Matbaası, s.61. Ankara.
- Aksoy, S. 1970. Tarım Hukuku, Ankara Basım ve Cilt Evi, s.78. Ankara.
- Anonim, 1994. I. Ormanlık Şurası Kararlar Kitabı, Orman Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 1999. Osmanlı Ormanlığı İle ilgili Belgeler -I-, Orman Bakanlığı, Bakanlık Yayın No: 094, Ankara.

³² Çevre ve Orman Bakanlığından, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çerçevesinde 220173 sayılı başvurumuza cevaben gelen dokümandaki verilerdir.

- o Ayanoglu, S. 1997. Devlet Orman Mülkiyeti ve Devlet Orman İşletmeciliği Prensipleri, Doğal Kaynak Kullanımında Alternatif yöntemler, Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu, s.39, Ankara.
- o Ayanoglu, S. 1999. Ormanlık Hukuku. Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 231 s., ISBN 975-7250-51-1, Ankara.
- o Barkan, Ö., M., 1980. Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi, *Türkiye'de Toprak Meselesi – Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, s.335, İstanbul
- o Barksız, A. 1957 İslam ve Türk Hukukunda Orman Mülkiyeti ve Orman Sahalarında Mülkiyet Esasları
- o Bingöl, İ, H. 1990. Geçmişten Günümüze Ormanlarımız ve Ormancılığımız, Cilt 1, Ormanlık Eğitim ve Kültür Vakfı, Yayın No: 3, İstanbul.
- o Birben, Ü. 2008. Cibali Mübaha, II. Ormanlıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi Poster Bildiriler Kitabı, Isparta
- o Cin, H.,1978. Tanzimattan Sonra Türkiye'de Ormanların Hukuki Rejimi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:35, sayı1-4, Ankara
- o Çağatay, N. 1992. Mustafa Nuri Paşa, Netayic ül - Vukuat: Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi. Cilt 3-4. İstanbul. Sayfa 299
- o Düren, A. 1972 Toprak Hukuku Dersleri AÜHF Yayın No :306, s. 32. Ankara
- o İstanbullu, T. 1978. Türkiye'de Devlettten Başkasına Ait Ormanların İdare ve İşletilmesi Üzerinde Araştırmalar (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No: 2485, O.F. Yayın No: 263, 216 s., İstanbul.
- o Kenanoğlu M., M. 2005. 1858 Arazi Kanunnamesi'nin Osmanlı Siyasal ve Toplumsal Yapısı Üzerindeki Etkileri (1858-1876) Notlar 5
- o Kıvılcımlı, H. 2007. Osmanlı Tarihinin Maddesi, Sosyal İnsan Yayınları 2007, 671 sayfa, ISBN: 9789944285001, İstanbul
- o Koç, B. 2006. Tanzimat Sonrası Hukuk Metinlerinde Çevre Bilincinin Arka-planı Olarak "Av Yasak ve Sınırlılıkları" Üzerine Bazı Düşünceler, OTAM, Sayı: 19 (271-281). Ankara.
- o Köprülü, B., 1948. Türk Hukukunda Orman Mülkiyeti, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Cilt: XIV, Sayı: 3-4 (700-754), İstanbul.
- o Köprülü, B., 1958. Toprak Hukuku Dersleri, İ.Ü. Yayın No: 779, H.F Yayın No: 162,s382 İstanbul Akgün Matbaası, İstanbul.
- o Sönmez T., M. 1998 Osmanlıdan Günümüze Torak Mülkiyeti Açıklamalı Sözlük Yayınevi Haber Yayıncılık, Ankara.
- o Toygar, S., 1964. Eski Ve Yeni Hükümlere Göre Orman Anlamı Ve Mülkiyet Bakımından Bölünüşü Güven Basımevi, Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Yayını Sıra No: 370 Seri No:107, İstanbul
- o Tunçsiper, N., 1964. Türk Hukuk Tarihi, İdare Hukuku Ve Medeni Hukukumuz Muvacehesinde Orman Mevzuatımız, Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Yayını Sıra No 364, Sayı No: 106, İstanbul.